УДК 81'373.612.2:821.111(73)Кізі7Над зозулиним гніздом
DOI <https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.43.2.38>

Літвінова М. М.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри германо-романської філології та перекладу
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

Ігошев К. М.,
викладач кафедри германо-романської філології та перекладу
Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля

КОНЦЕПТУАЛЬНІ МЕТАФОРИ ТА СТИЛЬ МИСЛЕННЯ БРОМДЕНА В РОМАНІ К. КІЗІ «НАД ЗОЗУЛИНИМ ГНІЗДОМ»

Анотація. Сучасні лінгвістичні дослідження підкреслюють важливу роль мовних засобів у створенні стилю свідомості, що, за Р. Фаулером, є «будь-яким виразним мовним зображенням свідомості окремої особистості». Незважаючи на значний потенціал метафори у відтворенні характерних і, можливо, девіантних способів сприйняття та концептуалізації світу, відсутні ґрунтовні дослідження стилю свідомості з урахуванням реалізації метафори. Теорія концептуальної метафори, розроблена Дж. Лакоффом, М. Джонсоном та М. Тернером, має велике значення для теорії стилю свідомості, оскільки її можна використовувати для визначення когнітивних наслідків систематичного вживання певних метафоричних конструкцій у текстах. З іншого боку, поняття стилю свідомості є дуже актуальним у руслі когнітивного підходу до розуміння метафори, оскільки підкреслює спосіб, за допомогою якого твердження Дж. Лакоффа та М. Джонсона щодо взаємозв'язку між усталеними концептуальними метафорами та культурою можуть бути застосовані до зв'язків між нестандартним використанням концептуальних метафор та індивідуальним світоглядом. Детальний аналіз мови роману «Над зозулиним гніздом» К. Кізі показує, як метафоричні конструкції використовуються для створення характерного стилю свідомості оповідача від першої особи та планування його розвитку протягом усього сюжету роману.

К. Кізі відтворює стиль мислення оповідача за допомогою творчого розгортання метафор, звичних для англійської мови. Усталеність таких метафор, як «люди як машини» (“People as Machines”) та «могутній – це великий» (“Powerful is Big”), сприяє розумінню стилю мислення Бромдена, а їх творче розгортання та застосування надає його картині світу характерних незвичних рис. Разом із тим у читача залишається враження, що Бромдену бракує слів, щоб описати навіть той обмежений світ, який його оточує стінами відділення лікарні. Про це свідчить й обмежений інвентар його концептуальних метафор. Взаємозв'язок між своєрідністю використання метафор та особистою картиною світу підкреслює стиль мислення оповідача.

Ключові слова: стиль мислення, порівняння, концептуальна метафора, механістична метафора, «буквальна» метафора, усталена метафора, картина світу, концепт, домен.

Постановка проблеми. У літературних творах письменники вдаються до різноманітних прийомів та технік, щоб якомога яскравіше та виразніше передати відчуття, почуття та переживання власних героїв читачу. Одна з технік – це тех-

ніка під назвою «стиль мислення» (“mind style”). Цей термін був вперше вжитий в 1977 році Р. Фаулером, щоб описати феномен, коли стиль тексту віддзеркалює характерний погляд на світ, особливий спосіб сприйняття та розуміння світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Термін «стиль мислення» стосується, в першу чергу, нарративу оповідача. І. Боктінг найбільш стисло визначив, що таке стиль мислення: «*Стиль мислення стосується конструювання та вираження в мові концептуалізації реальності певної свідомості*» [1, с. 159].

З цього визначення випливає, що: 1) «реальність» може частково відрізнитись залежно від індивідуума (оскільки вона є результатом когнітивних та рецептивних процесів); 2) мова – центральний елемент процесу, за допомогою якого людина розуміє світ навколо себе, тому тексти, автором яких вона є, віддзеркалюють її власний спосіб вираження реальності.

Таким чином, дослідження стилю мислення охоплює визначення лінгвістичних конструкцій, що відповідають за сприйняття неповторної картини світу під час прочитання тексту. Стиль мислення постає з процесу відбору й частой та послідовної появи зазначених лінгвістичних конструкцій у тексті. Р. Фаулер визначає це так: «В сумі сталий відбір конструкцій, що збігаються в зображенні описуваного світу тим чи іншим шляхом, з того чи іншого кута зору дає в результаті відчуття картини світу. Це я буду називати «стиль мислення»» [2, с. 76].

У працях Фаулера та його послідовників виділене коло лінгвістичних феноменів, що можуть сприяти виявленню стилю мислення. Вони охоплюють постійність відбору словникових одиниць, граматичних конструкцій, транзитивність та валентність вживаних автором дієслів.

Стиль мислення – невіддільна властивість будь-яких текстів. Дж. Ліч та М. Шорт у своїй праці «Стиль у літературі» пропонують своєрідну шкалу стилю мислення: від «природного та неускладненого» до «незвичайного» (цей поділ є досить умовним) [3, с. 151]. Дослідники визначають стиль мислення як реалізацію нарративної точки зору персонажа, оповідача або автора [3, с. 151].

О. Семіно розділяє поняття картини світу, ідеологічної точки зору та стилю мислення. Зокрема, нас цікавить відмінність між останніми двома поняттями: «Ідеологічна точка зору найбільше пасує для опису соціальних, культурних, релігійних чи політичних аспектів картини світу, які індивід скоріш за все поділяє з іншими індивідами, що належать до тієї

самої соціальної, культурної, релігійної чи політичної групи» [4, с. 97]. Натомість стиль мислення «найбільше пасує для опису, в першу чергу, особистих та когнітивних за характером аспектів, які є унікальними для індивіда або ж загальними для окремої групи, члени якої розділяють ті самі когнітивні характеристики (наприклад, як результат схожих розумових та психічних розладів або окремих етап розумового розвитку)» [4, с. 97]. Як бачимо, стиль мислення в трактуванні О. Семіно найближчий до специфіки світосприйняття Бромдена через його параноїдально-шизофренічний розлад.

Серед вітчизняних дослідників різними аспектами проблеми стилю мислення займалися О. Беляков, О. Гураль, Л. Присяжнюк та інші. Особливо цікавою видається розвідка О. Белякова, оскільки у своїй статті він розглядає особливості художнього моделювання шизофренічного дискурсу в когнітивному аспекті на матеріалі роману В. Фолкнера «Галас і шаленство». Автор розглядає роман із точки зору «теорії свідомості» Дж. Фелана та Л. Заншайн, що ґрунтується на методиці моніторингу джерела думок, висловлювань, бажань намірів літературного персонажа (у нашому випадку наратора Бромдена). Зазначено: «Є набір мовленнєвих ознак, які допомагають «синтезувати» шизофренічний дискурс: розщеплення «Я», дестабілізація афективних станів; аутизм (утрата контакту з дійсністю); амбівалентність і відсутність бінарної логіки; широкий спектр галюцинацій; відсутність зв'язності й цілісності; відчуження мислення від свідомості (синдром психологічного автоматизму); десуб'єктивізація і генералізація світу (редукція сфери «я-ти-ми»); втрата індивідуальних рис особистості» [5, с. 30]. Звичайно ж, більшість із цих ознак притаманна лише героям роману Фолкнера, однак деякі з цих рис помітні у Бромдена (наприклад: розщеплення «Я», часткова утрата контакту з дійсністю, комплексні галюцинації, відсутність зв'язності), що буде розглянуто нижче.

У статті О. Гураль [6] застосовано когнітивно-стилістичний підхід до аналізу стилю мислення ментально девіантних персонажів-маргіналів, навколо яких розгортається сюжет постмодерністського експериментального роману. Застосовано поєднання лінгвостилістичного аналізу з теорією концептуальної метафори до тексту романів М. Аміса. Внаслідок застосування цього підходу розглянуто процес інтерпретації стилю мислення персонажа як ідіосинкратичного явища, виокремлено низку стилістичних прийомів, наративних тактик та концептуальних моделей, що є ключовими для досягнення такого ефекту.

Л. Присяжнюк розглядає змінені стани свідомості в художній семантиці на матеріалі роману У. Голдінга «Володар мух». Дослідниця пропонує методику аналізу змінених станів свідомості в художньому тексті на базі лінгвопсихологічного підходу. Л. Присяжнюк доходить висновку: «Аналіз змінених станів свідомості (ЗСС) у системі словесних образів дає змогу виокремити такі тенденції: 1) втілення ЗСС пов'язане із семантикою мовних одиниць і їх організацією в тексті та сюжетно-композиційною будовою художнього твору; 2) вербалізація відбувається не як результат застосування окремих вербальних засобів, а внаслідок взаємодії фонетичних, морфологічних, лексичних, синтаксичних і семасіологічних засобів; 3) у системі словесних образів ЗСС втілюються на основі трьох типів словесних образів: перцептивних, тропейчних і потенційних словесних образів» [7, с. 63].

За останні сорок років світова наукова спільнота стала свідком того, що ми можемо назвати «когнітивним поворо-

том» у розумінні метафори. Традиційно метафора визначалася як незвичний та різкий випадок використання порівняння, типовий для такого жанру, як поезія. Але з кінця 1970-х років лінгвісти, психологи та філософи почали розуміти метафору не тільки як лінгвістичний, але і як когнітивний феномен, і зазначили його всепроникність не тільки в мові, але й у думках. Праці Дж. Лакоффа, М. Джонсона та М. Тернера, зокрема, привели до розуміння метафори як основного когнітивного інструменту, який ми використовуємо для структурування абстрактних, незрозумілих або менш визначених доменів, як-от: кохання, життя та мова (зміст або цільовий домен метафори) в термінах конкретних і звичних доменів, таких як контейнери, подорожі та машини (оболонка або вихідний домен). А. Річардс пропонує ввести також третю категорію – «підстава» – комбінація спільних та відмінних ознак, на підставі яких будується метафоричний зв'язок [8, с. 64–68]. Когнітивний підхід до розуміння метафори сконцентрований, перш за все, на ustalених метафорах та їх значенні для формування картини світу представника окремої культури. Дж. Лакофф та М. Джонсон, визначаючи повторювані метафоричні конструкції в англійській мові, зазначають, що наявність таких метафор свідчить про асоціації між доменами, які є частиною загальної концептуальної системи носіїв англійської мови. Частота таких ustalених метафор, як «I had a full life» («я прожив повне життя») та «get the most out of life» («взяти від життя все»), означає, наприклад, що така ustalена концептуальна метафора, як «Life is a Container» («Життя – це контейнер»), є центральною для розуміння життя в англословній культурі загалом. Іншими словами, ustalені концептуальні метафори вважаються обов'язковою частиною картини світу певної лінгвокультурної спільноти. Натомість незвичне використання метафор може надати змогу вийти за звичні рамки загальних уявлень та поглянути на реальність під іншим кутом зору [9, с. 53; 10, с. 67].

Метою статті є з'ясувати специфіку застосування концептуальних метафор для відтворення ментально-девіантного стилю мислення Бромдена в романі К. Кізі «Над зозулиним гніздом». Задля досягнення цієї мети вбачаємо за потрібне виконати такі завдання:

- обґрунтувати використання терміну «стиль мислення»;
- узагальнити положення теорії концептуальної метафори Дж. Лакоффа, релевантні для аналізу ролі концептуальної метафори у формуванні стилю мислення;
- окреслити інвентар концептуальних метафор, що використовуються для відтворення стилю мислення Бромдена;
- визначити особливості використання метафор у романі К. Кізі «Над зозулиним гніздом».

Виклад основного матеріалу. «Над зозулиним гніздом» – це найвідоміший роман американського письменника К. Кізі. Роман написано від першої особи, оповідач – індіанець-напівкровка «Вождь» Бромден, один із пацієнтів психіатричної клініки, де відбувається дія роману. Бромден – давній пацієнт (тутешній медперсонал описує його як параноїка-шизофреніка). У романі описаний шлях його духовного та фізичного звільнення від моменту, коли до психіатричного відділення потрапляє новий пацієнт Макмерфі, до втечі Бромдена з лікарні. Цей поетапний процес звільнення спровокований бунтом Макмерфі проти старшої сестри міс Рекет, що заправляє усім відділенням. Попри те, що Бромден із жалю вбиває Макмерфі після того, як з останнього зробили «овоч» за допомогою лоботомії, його

жертва дає змогу Бромдену та іншим пацієнтам отримати мужність, щоб знову вийти в навколишній світ.

Бромден використовує відомий йому, але небезпечний світ машин для того, щоб описувати все, що бачить у психіатричному відділенні. Таким чином, у його мовленні дуже багато концептуальних метафор, заснованих на електричній та механістичній символіці. Усталені «механістичні» та «електричні» метафори, що трапляються в англійській мові (напр.: «I am out of steam», «I am not functioning properly»), Бромден розширює та ускладнює. Іншими словами, центральну характеристику стилю мислення Бромдена може бути прослідковано до обмеженої кількості усталених метафор, які були систематично розвинуті й ускладнені та являють собою ядро його концептуальної системи. Джерела метафор Бромдена – це радіо, роботи, електроприлади, вантажівки, радіатори, двигуни, електропили, свердла та годинники.

Від самого початку роману мова Бромдена є нестандартною в тому сенсі, що переконливо відтворює враження від внутрішнього монологу персонажа. Вона віддзеркалює свідомість, що сприймає реальність у незвичайний спосіб. Іншими словами, це характерний та девіантний стиль мислення.

«Вони вже там.

Чорні хлопці в білих костюмах, прокинулися раніше за мене, щоб у коридорі здійснити свої статеві акти й усе при-
брати, поки я їх не заскочив.

Саме прибирають, коли я виходжу: всі троє похмурі й усім незадоволені – ранньою годиною, і цим місцем, і тими людьми, з якими їм доводиться працювати. Коли вони такі незадоволені, ліпше їм на очі не потрапляти. Тихо, як порох, скрадаються в парусинових черевиках попід стіною, але їхні чутливі прилади реєструють мій страх, і тоді всі троє водночас зводять погляди, і на чорних обличчях очі світяться, як лампи на старому радіоприймачі...

Сміються, а тоді чути, як вони, схиливши голови, шепочуться в мене за спиною. Гуде чорна машинерія, гуде ненавистю, смертю й іншими лікарняними таємницями. Навіть не стишують голосів, ділячись своїми ненависними секретами, коли я поряд, бо гадають, що я глухонімий. Усі так гадають. Хоч у чомусь я їх перехитрував. Якщо в цьому гидкому житті половина індіанської крові колись мені й допомагала, то це хитрувати: допомагала всі ці роки.

Мию коло дверей відділення, коли з того боку брякає ключ, і я здогадуюся, що це Старша Сестра: замок слухається ключа, відмикається тихо, швидко й легко, бо вона стільки вже має справу з замками! З хвилиною холоду вона прослизгає у двері й замикає їх по собі, й мені видно, як пальці її ковзають блискучим металом: на кінчиках вони того самого кольору, що і її вуста. Помаранчеві. Наче кінчик паяльника. Колір чи то гарячий, чи то холодний – на дотик і не скажеш напевно» [11, с. 6-7].

Попри запевнення Бромдена в тому, що все, згадане ним, – правда, він є ненадійним оповідачем. Про це свідчить тенденція Бромдена представляти як «факти» події, які читач із впевненістю може вважати вигадками божевільного. Наприклад, він зазначає, що «чорні хлопці <...> прокинулися раніше за мене, щоб у коридорі здійснити свої статеві акти» [11, с. 6].

Але найбільш показовою характеристикою наративу Бромдена є його систематичне звернення до образів машин: санітари мають «чутливі прилади», якими вони вловлюють його страх, на їх чорних обличчях «очі світяться, як лампи на ста-

рому радіоприймачі», «гуде чорна машинерія, гуде ненавистю, смертю» й колір нігтів Старшої Сестри помаранчевий, «наче кінчик паяльника» [11, с. 7]. Протягом оповіді ми дізнаємось, що Бромден вивчав електротехніку в коледжі та пішов в армію помічником електрика в часи Другої світової війни. Таким чином, хоча він дуже обізнаний в електриці й механіці, водночас він боїться їх, бо асоціює їх із війною, яка й стала причиною його психічного розладу.

Крім того, Бромден вважає, що світом керує «Комбінат» («Combine»). Це слово поєднує два значення: «комбінат» як завод із виробництва машин або електричних чи механічних приладів та «комбайн» як приладдя, що призначене для збору, перероблювання та перемелювання чогось (зерна, м'яса і т. п.). Бромден зазначає, що Комбінат – «це величезна організація, метою якої є впорядкування зовнішнього світу, от як Старша Сестра впорядкувала (англ. adjust) внутрішній» [11, с. 32]. Дієслово «adjust» [12, с. 22] («настроювати») ясно вказує на механічний компонент, який може бути змінений таким чином, щоб працювати ефективніше. Комбінат «заплітає землю мідним дротом і кристалами» [11, с. 285]. Це той самий механізм, що перетворив батька Бромдена на висохлого п'янчугу, зламав його, бо «тиснув на нього роками» [11, с. 233]. Комбінат насаджує конформізм: «Я бачив ознаки того, чого вдалося досягти Комбінату відтоді, як я востаннє тут бував, – бачив я, наприклад, як на станції зупиняється потяг і вивантажує низку дорослих чоловіків в ідентичних костюмах і фабричних капелюхах – відкладає їх, мов однаковісінькі комашині яйця, напівживі створіння ... п'ять тисяч ідентичних будинків, наштампованих машиною і розставлених на пагорбах за містом, свіженьких, щойно з фабрики ... п'ять тисяч дітлахів у вельветових штаних, білих сорочках і зелених светрах» [11, с. 255–266].

Божевільня, в якій Бромден перебуває останні двадцять років свого життя, відіграє важливу роль, допомагаючи Комбінату керувати зовнішнім світом. Бромден описує відділення таким чином: «Відділення – це фабрика на Комбінаті. Існує для того, щоб виправляти помилки, яких припустилися вдома, в школі, в церкві, – ось навіщо лікарня. Коли готовий продукт повертається назад у суспільство, полагоджений, знов як новенький, а іноді й кращий, серце Старшої Сестри радіє: колишній незрозумілий покруч знову перетворився на функціональний, припасований гвинтик, який тішить око» [11, с. 45]. Таким чином, виходить, що працівники лікарні – то роботи, пацієнти – зламані машини, а лікування – це ремонт або заміна механічних частин зламаних машин.

Бромден порівнює Старшу Сестру з механічним павуком, а її владу – з електричним струменем: «Її впевнена влада розходить на всі боки по тоненьких як волосина дротах, яких не бачить ніхто крім мене; а я бачу, як Старша Сестра сидить у центрі цього павутиння дротів, наче невсипущий робот, плете своє павутиння вправно, мов механічний павук, і щосекунди знає, куди тягнеться який дротик і скільки струму по ньому пустити для досягнення потрібного результату» [11, с. 32]. У своїй розповіді Бромден використовує три види метафоричних конструкцій: порівняння, метафори та «буквальні» метафори. Просте порівняння – це, наприклад, такий вираз: «на чорних обличчях очі світяться, як лампи на старому радіоприймачі...» [11, с. 6], а метафора – «гуде чорна машинерія» [11, с. 6]. «Буквальна» концептуальна метафора відрізняється від звичайної тим, що цільовий та вихідний домени

ототожнюються. Тому часто дуже важко відрізнити таку «буквальну» метафору від звичайної у тексті. Наприклад, Бромден розповідає, що санітари мають особливі «чутливі прилади», які реєструють страх [11, с. 6]. Санітари вловлюють страх Бромдена за допомогою спеціальних приладів, що може й не бути механістичною метафорою, а може бути істиною з погляду Бромдена. Ці переходи між порівняннями, метафорами та «буквальними» метафорами є визначальною рисою оповіді Бромдена. Наведені приклади стосуються опису Старшої Сестри:

а) «просидівши після цього питання двадцять хвилин у цілковитому мовчанні, тиха як електробудильник, який от-от має задзвонити» [11, с. 57];

б) «Ніздрі роздуваються, з кожним подихом вона більшає ... А вона тріщить шарнірами у ліктях і пальцях. Чути легенький писк. Сестра рушає, і я втискаюся в стіну; проминаючи мене, вона вже завбільшки з вантажівку, і позаду у вихлопах тягнеться плетена сумка, мов причеп до дизеля. Вуста в сестри розтулені, й усмішка їде перед нею, як решітка радіатора. Нюхом чую гарячу оливу й іскри, і з кожним своїм кроком сестра більшає, роздувається і надимається, змете все на своєму шляху» [11, с. 108];

в) «її вміння, її фантастична механічна сила знов затопила її, аналізуючи ситуацію і звітуючи їй, що зараз ліпше помовчати» [11, с. 340].

Ці три цитати містять різні варіанти реалізації однієї з найулюбленіших Бромденових концептуальних метафор «Старша Сестра – це машина» (“The Big Nurse is a Machine”). У першій цитаті метафоричні відносини реалізуються за допомогою порівняння «тиха як електробудильник, який от-от має задзвонити». Порівняння підкреслює деякі схожі риси між двома предметами, які зіставляються, але вони чітко розрізнені. Таким чином, перша цитата передбачає, що для Бромдена Старша Сестра та електробудильник – то дві різні речі, і він порівнює їх лише для того, щоб передати напруженість ситуації.

На відміну від першої, у другій цитаті Бромден поєднує порівняння («вона вже завбільшки з вантажівку», «мов причеп до дизеля», «як решітка радіатора») з виразами, в яких немає явних засобів порівняння зі світом машин при описі гніву Старшої Сестри («А вона тріщить шарнірами у ліктях і пальцях», «Нюхом чую гарячу оливу й іскри, і з кожним своїм кроком сестра більшає»). Через те, що вони переважають з порівняннями, останні вирази можуть бути інтерпретовані як прямі метафори, в той час як порівняння зі світом машин не заважає розуміти порівнювані поняття як відмінні. Однак згадка про шарніри та запах оливи й іскри може бути натяком на хаос, що панує у свідомості Бромдена стосовно буквального чи образного статусу його опису гніву Старшої Сестри. Водночас тут просліджується і друга улюблена Бромденом концептуальна метафора «Могутній – це великий» (“Powerful is Big”), де могутність і сила залежать від розміру: «Ніздрі роздуваються, з кожним подихом вона більшає», «вона вже завбільшки з вантажівку», «і з кожним своїм кроком сестра більшає, роздувається і надимається, змете все на своєму шляху». Повторювані слова зі значенням збільшення (більшає, завбільшки, роздувається, надимається) покликані передати страх Бромдена, але не від фізичного розміру Старшої Сестри, а від її сили, могутності, влади. Відповідно, втрата влади й сили описується як зменшення в розмірі. Бромден сам понад два метри ростом, але він відчуває, що пере-

бування в лікарні висушило його, зробило крихітним. Він каже Макмерфі: «Ти кремезніший і кругіший за мене ... Я занадто малий. Був колись великий, але більше вже ні. Ти вдвічі більший за мене» [11, с. 232]. Бромден отримує від Макмерфі обіцянку повернути Бромдена до колишнього розміру за допомогою спеціального курсу бодібілдингу, щоб він зміг повірити, що спроможний підняти ту контрольну панель, яку він, врешті-решт, використовує, щоб втекти з лікарні. Започатковане Макмерфі відродження людяності та самооцінки Бромдена повсякчас описується через фізичний ріст: «Опустивши очі, я зауважив, що нога в мене більша, ніж я пам’ятав, так наче й справді виросла вдвічі, як каже Макмерфі» [11, с. 286].

Майже магічний, а не тільки фізичний ефект на усіх хворих у лікарні від присутності Макмерфі виразно передано особливо потужною метафорою, коли Бромден описує сміх на рибалці: «Починався цей сміх повільно, але все наростав, і з ним росли і росли люди» [11, с. 267].

Так само, як і з механістичними метафорами, зрівняння сили і розміру є звичною метафорою як в англійській, так і в українській мові: “Powerful/Strong/Important is Big” («Могутній/Сильний/Важливий – це Великий»). Метафора присутня в таких ідіомах, як “here comes the big boss” («ось їде велике цабе») та “today is a big day” («сьогодні – великий день»), де «великий» означає не фізичний розмір, а статус та важливість.

Розмір поєднується в уяві Бромдена з механічною (нелюдською) силою в описі гніву Старшої Сестри. В описі Макмерфі, навпаки, розмір співвідноситься від самого початку з позитивними людськими рисами: «З голосу він здоровань <...> тато був високий, а цей широкий <...> долоні в нього великі й зашкарублі» [11, с. 15]. Коли Макмерфі кидає виклик Системі, в уяві Бромдена він «збільшується і збільшується» [11, с. 154].

У третій цитаті немає порівнянь: твердження про «механічну силу» Старшої Сестри може бути сприйнято або як метафора її здатності оцінювати ситуацію, або як буквальный опис її реакції Бромденом.

У романі К. Кізі буквально розуміння механістичних метафор призводить до конструювання неможливого світу, в якому люди зібрані з механічних запчастин. Бромден коливається між образним та буквальним розумінням механістичних метафор, і це коливання залежить від його параноїдальних тенденцій. Коли він порівняно спокійний та щасливий, вживання механістичних метафор має виключно образну мету (а також є не таким частим). Коли ж він заляканий та переживає стрес, вони відбивають його спотворене світосприйняття: він уявляє себе у світі, де машинерія повсякчас проривається крізь тонкий шар шкіри та загрожує йому. Іншими словами, його знання світу машин слугує за зручний спосіб опису навколишнього світу, а також є паливом для його психічних розладів.

Висновки. Наш аналіз показав, як певні метафоричні конструкції можуть бути використані для відтворення характерного та девіантного стилю мислення. У романі «Над зозулиним гніздом» використання різноманітних концептуальних метафор, що мають коріння в домені механіки, викликає в читача враження, що оповідач має незвичне, а часом деформоване світосприйняття. Варіації та частота використання метафоричних конструкцій відбиває зміни у свідомості оповідача. Останнє особливо видається нам важливим для такого роману, як «Над зозулиним гніздом», де фокус уваги – не тільки на сюжеті, але й на прогресі у сприйнятті оповідачем подій, які він описує.

Найбільше досягнення К. Кізі полягає у створенні ним образів, які можуть бути сприйняті як буквальні з погляду оповідача і як фігуральні з погляду читача. Навіть найочевидніші приклади деформованого світосприйняття Бромдена (такі, як туманна машина або Комбінат) можуть функціонувати як гострі та виразні метафори для світу, підкореного машинами. Ще одне досягнення К. Кізі – у створенні стилю мислення, який водночас виразно відмінний від звичного й напоручд легкий для сприйняття. У той час як ми одразу відчуваємо відмінність й дивність світосприйняття Бромдена, у нас не виникає проблем із його розумінням, навіть коли він зловживає механістичними метафорами. Як зазначено вище, К. Кізі відтворює стиль мислення оповідача за допомогою творчого розгортання метафор, звичних для англійської мови. Усталеність таких метафор, як «люди як машини» (“People as Machines”) та «могутній – це великий» (“Powerful is Big”), сприяє розумінню стилю мислення Бромдена, а їх творче розгортання та застосування надає його картині світу характерних незвичних рис. Разом із тим у читача залишається враження, що Бромдену бракує слів, щоб описати навіть той обмежений світ, який його оточує стінами відділення лікарні. Про це свідчить обмежений інвентар його концептуальних метафор.

Дослідження використання метафор для відтворення стилю мислення у вітчизняній літературознавчій науці досі ще мало вивчене і має значні перспективи з огляду на дослідження художньої прози.

Література:

1. Bockting I. Character and Personality in the novels of William Faulkner: A Study in Psychostylistics. Amsterdam : University of Amsterdam Press, 1993. 312 p.
2. Fowler R. Linguistics and the Novel. London : Methuen, 1977. 141 p.
3. Leech G. Style in Fiction / G. Leech, M. Short. London : Longman, 2007. 404 p.
4. Semino E. A Cognitive stylistic approach to mind style in narrative fiction. Cognitive Stylistics: Language and Cognition in text analysis / ed. by E.J. Culpeper. Amsterdam, Philadelphia : John Benjamins B.V., 2002. Pp. 95–122.
5. Беляков О. Особливості художнього моделювання шизофренічного дискурсу (когнітивний аспект). *Науковий журнал*. 2019. № 10. С. 27–34.
6. Гураль О.Ю. Стиль мислення маргіналізованого персонажа постмодерністського роману: когнітивно-стилістичний вимір. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. 2019. № 5. С. 123–126.
7. Присяжнюк Л.Ф. Змінені стани свідомості: лінгвістичний вимір. *Науковий вісник КНЛУ. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*. 2011. № 22. С. 59–64.
8. Ричардс А.А. Философия риторики. Теория метафоры / Ред. Н.Д. Арутюнова. Москва : Прогресс, 1990. С. 44–68.
9. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. Chicago : University of Chicago Press, 2003. 276 p.
10. Lakoff G. More Than Cool Reason: A Guide to Poetic Metaphor / G. Lakoff, M. Turner. Chicago : University of Chicago Press, 1989. 237 p.
11. Кізі К. Над зозулиним гніздом / пер. Н. Тисовська. Київ : КМ-БУКС, 2017. 352 с.
12. Kesey K. One Flew Over The Cuckoo's Nest. The Viking Press, Inc. 1962. 251 p. URL: <https://www.somersetacademy.com/ourpages/auto/2015/9/29/56608819/cuckoos%20nest.pdf>.

Litvinova M., Ihoshev K. Conceptual metaphors and Bromden's mind style in K. Kesey's novel “One Flew Over The Cuckoo's Nest”

Summary. A number of different literary studies have highlighted the role of lexical, syntactic, and transitive patterns in what Roger Fowler called mind style: “any distinctive linguistic presentation of an individual mental self”. Although metaphors have been paid only scant attention in studies of mind style, they can also help to project characteristic and possibly deviant ways of perceiving and conceptualizing the world. The theory of conceptual metaphor developed by G. Lakoff, M. Johnson, and M. Turner is important for the theory of mind style since it can be used to determine the cognitive consequences of consistent use of metaphorical patterns in texts. On the other hand, the notion of a mind style is very relevant for the cognitive approach to understanding metaphor because it emphasizes the way in which G. Lakoff and M. Johnson's statements about the connections between conventional conceptual metaphors and culture can be applied to the connections between non-standard uses of conceptual metaphors and individual outlook. A detailed analysis of the language of Ken Kesey's “One Flew Over The Cuckoo's Nest” shows how metaphorical patterns are used to create a distinctive mind style of the novel's first-person narrator and to chart his development throughout the novel.

K. Kesey reproduces the narrator's mind style through the creative unfolding of metaphors, which are conventional for English. The conventionality of such metaphors as “People as Machines” and “Powerful is Big” contributes to the understanding of Bromden's mind style, and their creative unfolding and application gives his picture of the world a peculiar and unusual character. At the same time, we have the impression that Bromden does not have enough words to describe even the limited world that surrounds him within the walls of the hospital ward. This is evidenced by the limited inventory of his conceptual metaphors. The relationship between the characteristic use of metaphors and the individual world view accentuates the narrator's mind style.

Key words: mind style, simile, conceptual metaphor, mechanical metaphor, literal metaphor, conventional metaphor, world view, concept, domain.